

Dne 7. X. 1964 je bilo med »Pisma bralcev« v *Delu* objavljeno tudi krajše pismo dr. J. Grampovčana pod naslovom: »Zagrmeli so štirje topovi«, v katerem pisec podaja k članku Saše Vuge (ki je bil pod istim naslovom objavljen v *Delu* nekaj dni prej) jezikovne pripombe glede besed »luogen« oz. »lugen« in »antrum« (ne: atrum).

»Antrum« je sicer res izposojenka iz grščine, toda v tej obliki je vendarle latinska beseda, grška se je glasila »to antron«. Pomenila pa je ta beseda jamo oz. votlino sploh, ne pa samo luknjo v drevesu. — Vendar je mnogo važnejše, kar je dr. J. Grampovčan napisal o nemškem »luogen«, češ da je to keltska beseda, ker je bil »Lugh« keltski bog luči. Že enkrat sem v *Delu*, v »Pismih bralcev«, opomnil, da prevelika ljubezen do Keltove še ni dokaz, da je ta ali ona beseda oz. krajevno ime keltskega izvora. Resnici na ljubo je treba povedati, da je »luogen« pristna nemška beseda, kajti nemški *uo* je lahko nastal, kakor kažejo tudi številni drugi primeri, samo iz dolgega *o* ali *a*. Zato je osnova oz. germanski koren za »luogen« (v dialektih še danes »lugen«)* lög. Indoevropski koren *lāk je verjetno v zvezi s poznejšim bretonskim »lagad« oz. starokornijskim »lagat« (= oko), toda ti dve besedi sta se (v kolikor sta se sploh razvili iz omenjenega indoevr. korena) razvijali samostojno, neodvisno od germanskih. Nemški »luogen« je namreč do neke mere soroden tudi z angl. »look«. Sorodnost pa v nobenem primeru še ne pomeni, da se je nemški »luogen« razvil iz kake keltske besede!

Dovolite mi, da navedem še nekaj primerov docela zgrešenih etimologij, kajti teh je v zadnjih letih po raznih člankih (ne samo v *Delu* in *Naših razgledih*, ampak tudi drugje) vse več, saj si že prav vsakdo domišlja, da lahko »etimologizira«, ne da bi pomislil, da mora zato temeljito poznati pravila jezikoslovja, dialektalne posebnosti jezika, pa še lep ščepe kulturne in socialne zgodovine naroda — in ne upoštevati samo oblikovne in druge posebnosti zemljišča itd. Tudi številni stari zapiski so izredno važni — seveda v kolikor in če jih sploh imamo na razpolago. Kajti vsaka beseda oz. vsako krajevno ime se razvija po posebnih zakonih, kar je v jezikoslovju že davno znano, in teh zakonov pač ni mogoče ignorirati oz. jih sploh ne upoštevati.

Dr. J. Grampovčan je pred časom objavil knjižico *Berilo in Bearla*, v katerem med drugim domneva — da navedem le ta primer — da sta krajevno ime Vintgar in rodbinsko ime Finžgar pravzaprav isti imeni, da »Finžgar« izvira iz »Vintgar«. Taka »etimologija« je seveda nevzdržna, saj se »t« pred »g« nikoli ne spremeni v »ž«, prav tako (v slovenskem jeziku) »v« ne v »f«. Najvažnejše pa je, da je že davno dokazano — in dr. J. Grampovčan se sploh ni potrudil, da bi ta dokaz našel, ampak svojo domnevo enostavno postavlja v taki obliki — da ime Finžgar izvira iz »Vintschgauer«, iz česar se je po jezikovnih pravilih razvilo ime Finžgar. Takih oznak za prihajajoče iz tujih krajev je izredno mnogo po Koroškem (Uggowitz, Seebacher, Guggenberger, Grintschacher, Saifnitzer, Krainer, Laibacher itd.), a tudi pri nas (npr. Govekar = tisti, ki je prišel iz Govejka, Vodičar, Dolenc, Bohinjc, Tavčar, Ponikvar, Osredkar itd.). Da je ime Finžgar nastalo iz Vintschgauer (= doseljenec iz Vintschgau, doline severno od Ortlerja), je zapisal celo sam pisatelj Finžgar v *Letih mojega popotovanja* (ime doline pa je napačno zapisal: Fintschgau). Takih priseljenih družin (ki so jih pri nas naseljevali npr. briksenski škofje) je pri nas in na Koroškem precej. (Imeni Erlach in Čop npr. izvirata iz Švice).

Isto velja tudi za »lakev« oz. »lokev« iz članka *Podrta Gora in Tolminska lakev pod njo*, ki ga je ing. St. Dimnik objavil l. 1961 v *Planinskem vestniku*.

Beseda »lokev« (in njena množ. oblika »lokve«) ni, kakor napačno misli ing. Dimnik, nastala iz nemškega »Lache«, ampak je sorodna z latinskimi »lacus«, na kar bi sicer kazalo tudi dejstvo, da so bili nekoč vsi naši kraji dolga stoletja pod rimsko oblastjo. Iz romanskih elementov izvirajočih imen je pri nas precej, zlasti na Primorskem. Še važnejše kot to pa je, da se ing. Dimnik v svojem pretiranem navdušenju za Kelte ni pozanimal, odkod je »lacus«, ampak enostavno ugotavlja, da je to keltska beseda. Virov za to pa je vendar toliko na razpolago! »Lacus« je res soroden z irskim in škotskim »loch« (ne: »loche«, kar je nekaj čisto drugega) valižanskim »llwch«, a tudi z grškim »lakkos« (nastalo iz lakyos) — toda besedo so Rimljani poznali, še preden so prišli v stik s keltskimi Galci; prav tako so Grki imeli svoj »lakkos«, še preden so spoznali Kelte okrog l. 250 pred našim štetjem. To pa pomeni, da so se te besede samostojno razvijale (vsaka v svoji jezikovni skupini) iz skupnega indoevropskega korena, ne pa druga iz druge. »Lacus« je bil torej v keltskih ustih šele, ko so se ti porimljani. — Nemški »Lache« (starovisokonem. »lahha«), ki po mnenju jezikoslovcev ni soroden z latinskimi »lacus« izvira iz indoevropskega korena »leg-« (kapljati, počasi teči), iz katerega

samostojno izvira tudi staroirski »legaim« (= topim se) ter »logaim« (= trohnim). Tudi škotski »latch« (močvirje) je soroden z nem. »Lache«, važno pa je, da Nemci te besede niso prejeli od Keltov. Francoski »lac«, naj navedem še to, da bo stvar bolj jasna, se je v franc. jeziku pojavil razmeroma pozno, in sicer je bil prevzet iz latinščine v 12. stol. (to besedo pozna že Chr. de Troyes), ko je nadomestil ljudsko obliko »lai« (prav tako iz lat. »lacus«). Tudi v mestnem imenu Interlaken je latin. »lacus« in ne »Lache«.

V istem članku je ing. Dimnik izrazil (v opombah pod vrsticami) domnevo — da omenim iz imenovanega članka samo še to in nič drugega — da smo dobili besedo »uta« neposredno od Keltov. In vendar smo besedo, kar je že davno znano, dobili neposredno od Nemcev, kajti Kelti te besede sploh niso imeli. Stvnem. oblika je bila »hutt(e)a«, kar je nastalo iz german. »huthjōn« — (iz indoevr. korena »(s)keu« = pokriti, iz tega je po drugi strani po podaljšanju z »s« nastal Haus!). Iz nemške besede pa so izposojene med drugimi dan. »hytte«, šved. »hytta« in franc. »hutte« — iz te pa angleška beseda »hut«! Nemškemu izrazu najbližja je grška beseda »keutho« (= skrivam) — »Utor« pa nima nič opraviti z besedo »uta« — nastal je iz »utreti« — in pomeni (v primeru, ki ga navaja ing. Dimnik) od živine shojena tla na planini. Tudi »utik« nima nič opraviti z imenovano besedo »uta«). Ta beseda je nastala iz »lutik« (vrsta podrasti).

Kako površna in neresna je lahko etimologija, če se ne potrudimo in pregledamo vse najmodernejše vire (kajti viri in slovarji iz 19. stoletja so večinoma že davno zastareli in jih je treba zaradi najnovejših dokazov in izsledkov uporabljati le z največjo previdnostjo), naj pokažeta sledeča dva primera.

Ing. St. Dimnik je v *Naših razgledih* (št. 232, 233 in 234, jeseni 1961) objavil nekaj člankov o naših geografskih imenih. Med drugim — omenjam samo par primerov — poskušal dokazati, da je gorsko ime »Stol« keltskega izvora, navaja, da ljudstvo to ime izgovarja »Stou« (popolnoma nepotrebna pripomba, saj ljudstvo tudi sicer »l« v takih položajih izgovarja kot »u« — zato pa reče »na stoléh«) ter to povezuje s celo vrsto imen iz Grčije, Anglije itd. Pri tem predvsem pozablja, da so krajevna imena danes (čeprav v različnih deželah) lahko čisto enaka ali podobna, četudi docela različnega izvora (kakor bom ob koncu še pokazal). Poleg tega pa ne ve, da so v srednjem veku ljudje določene gore primerjali — s sodnikovim ali celo kraljevim stolom. Od tod imajo ime naši Stoli, zato na severnem Koroškem Königsstuhl, na Salzburškem Hochstuhl itd.! Grški »Staurós«, angl. »-stōw« (naseljen oz. svet kraj) itd., pa nimajo z našim Stolum nič opraviti. Naš Stol — tako kot Baba in Kuk — je prav lepo in pristno slovensko ime. Saj je znano, da so naši predniki imeli izreden čut za poimenovanje krajev in gora, kar so nam priznali (in to ne enkrat!) celo Nemci.

V hitrici in nepremišljeno je ing. Dimnik poskušal v omenjenih člankih v *Naših razgledih* spraviti latinski »infantius« (tako piše besedo ing. Dimnik) v zvezo z irskim oz. keltskim »paintedain«, kar je seveda docela zgrešeno. Prvič se je latinska beseda glasila »infans, -ntis« (če navedemo še drugi sklon) in ne »infantius«, ki ga latinščina sploh ni poznala (pridevnik je infantilis). Beseda je nastala iz for, fari, fatus (= govoriti) in nikalnega prefiksa »in«. Torej pomeni beseda: (otrok) ki še ne govori, kot subst. pa: majhen otrok. Sestavljence so: infandus, infantia ter infantulus. Z latinskim for je soroden grški »phemi« oz. femi (iz korena »bha-« = govoriti), v zvezi s for so fama, fabula in — tudi slovenske besede baje, bajati, basen itd. so sorodne. Ing. Dimnik bi bil lahko pomislil na franc. enfant, na besede kakor: infante, infanterija itd.

Samo par primerov, kako varljiva so etimološko npr. krajevna imena, čeprav bi jim danes glede na današnjo obliko prisodili isti koren! S tem bi rad opozoril, kako previden in previden mora biti etimolog in kako malo ga sme nase prikleniti ljubezen do tega ali onega naroda oz. jezika, če hoče biti res objektivni in v svojih trditvah točen. Tako npr. imena Mirje, Mirca (potok in vrh nad Jesenicami) in Mirna, da omenimo samo to, nimajo istega korena. Koren imena Mirje je treba iskati v latin. »murus« (staroslov. myr = zid). Isto velja za Koroško Mirišče. Koren zadnjih dveh imen pa je »nyr-«; »nyrēti« pomeni v stesl. »vreti na dan« (o vodi). Mirna peč (na Dolenjskem) pa je nastalo iz »medbna peč«. Vse to nam kažejo številni zapiski iz preteklih stoletij. Mirni npr. so Nemci rekli Neyring, v prejšnjih stoletjih pa se imenuje (v zapiskih) Nerein, Neyerin, Nirina (l. 1016 in 1018!), Niringa (1130) (po Fr. Bezlaju) itd.

Drug tak primer so imena Trenta (dolina in potok v Julijskih Alpah), Trent (reka v Sev. Angliji), Trent (nem. Trient — del Južne Tirolske). Imen s to osnovo je še več, toda dovolj naj bodo ta tri imena. Medtem ko slovensko ime ni pojasnjeno in je po vsej verjetnosti predslovenskega izvora, pa za južnotirolski Trento (nem. Trient) vemo, da je nastal iz nekdanjega latinskega »Tridentum«. Ime angleške reke Trent je že v rimskem času zabeleženo kot »Trisantonā« (pozneje Treanta, Treenta, Treontan, Terente). Nastalo

je iz keltskega *tri* (= skozi, čez) in *santōn*, ki je soroden z valiž. »hyn̄t« (= cesta) in staroir. »set« (= popotovanje), je torej keltskega izvora. In vendar so danes vsa tri imena skoraj enaka!

Zakaj sem napisal vse to? Vsekakor ne samo zato, ker bi rad dokazal, kako nespartno je ignorirati vsa že davno dokazana in potrjena dejstva in etimološke vire, ampak predvsem zaradi naše javnosti, ker take nestrokovne etimološke razprave in razpravice ne jemlje kritično, ampak jih sprejema kot gotova dejstva, kot resnice, češ »saj je ta in ta tako rekel oz. zapisal in nihče ni ugovarjal.« Ker se jezikoslovci vse premalo oglašamo, kadar kdo kaj nepravilnega zapiše, se nam upajo reči še več. Tako sem svoj čas bral celo to-le: »Preprosti ljudje včasih boljše pogruntajo izvor besede kot pa jezikoslovci.« Spet drugi (npr. geografi) nam očitajo, da premalo upoštevamo strokovno literaturo. Morda je to tuintam res, res pa je tudi, da je v strokovni literaturi dosti napak, ki so jih zagrešili nepoklicani etimologi — in tega ni mogoče upoštevati kot dognano dejstvo.

Naj navedem še tri ali štiri primere (čeprav je takih napak precej). Na zemljevidu Slovenskega ozemlja, ki ga je izdala kmalu po prvi svetovni vojni Slovenska matica, je v Karnijskih Alpah južno od Šmohorja naznačen vrh Gornica in severovzhodno od njega Gorniške Skale (= nemško Gartnerkofel). Ziljski Slovenci pa pravijo vrhovoma Krniški vrh in Krniške Skale. Napaka je nastala, ker se tisti, ki je ime zapisal, ni pozanimal pri Slovencih, kako gorama rečejo, ter je poskušal »etimologizirati«, iz nemškega Garnitzen najti slovensko besedo. Ker ni bil strokovnjak, ni vedel, da Nemci slovenski začetni »k« pogosto spreminjajo v »g« (npr. Görtshitz = Krčica, Gurk = Krka, Gößnitz = Koznica, Gotschuchen = Kočuha, Greutschach = Krčanje, Gugg = Kuk, Gutta-ring = Kotarče, Glanz = Klanec itd.). Posledica take etimologije je, da je Gornica (in z njo Gorniške Skale) dosledno tudi na povojnih zemljevidih Slovenije. Ker so Krniške Skale znane po rastlini *Wulfenia carinthiaca*, jih najdemo tudi v *Ključu za določevanje cvetic in praprotnic* dr. A. Piskernikove. Sploh se med botaniki v tej zvezi (čeprav rastlina raste tudi po bližnjih gorah, tudi na italijanski strani) omenjajo le Gorniške Skale.

Drug tak primer je v povojnem zemljevidu Slovenije (turistični zemljevid *Slovenija in sosednje pokrajine*, priredila dr. V. Bohinec in Fr. Planina). Tu se je za vrh nad Osojskim jezerom, za katerega je bilo dotlej vedno navedeno ime Osojščica (1919 m) (nem. Görlitzen), naenkrat pojavilo ime Visoščica, kar je seveda docela zgrešeno. Vsi domačini v Domačalah, Zg. Vogličah, pri Skoparju in v Kostanjah pravijo Osojščica oz. v dialektu (V)Oso(j)š(či)ca. Nestrokovnjak, ki ni vedel, da Korošci kakor Gorenjci radi postavljajo v pred začetek besede, ki se začneja z *o* (kakor npr. so rekli Osojam Vosoje in kakor na Gorenjskem rečejo voča = oče, vosu = osel, vosa = osa, vogn = = ogenj itd.) in da se *j* pred skupino konzontanov in tudi sicer pri hitrem govoru rad izgubi, je seveda mislil, da je prav Visoščica in da je ime v zvezi s pridevnikom *visok*. Ko sem sodeloval pri knjigi »*The World Among the Summits*« (Jaka Čop), sem napako zadnji trenutek še preprečil. Take napake pa je težko preprečiti, kakor prav dobro kaže ime Višarje. Domačini pravijo Vušarje = Lušarje, ker *l* pred *u*, *a*, *o* v koroško-ziljskem in gorenjskem dialektu preide v *w*! Da bi bilo prav Lušarje, lepo kažejo furl. ime Lušarie (ital. Lusciaria), nem. ime Luschariberg ter etimol. izvor besede (Luciaria). Tudi tu je nestrokovnjak videl v imenu pridevnik »visok« in se napačno ravnal po tem. Toda ime je danes ustaljeno! — In končno Višelnic in Višelnica pri Gorjah nad Bledom. Ljudje rečejo »Wšeun̄k« in »Wšeun̄ca«. Ime je izvedeno iz »olša« oz. »jelša«. »Olša« je zlasti na Koroškem precej pogosta v krajevnih imenih in priimkih! Takih in podobnih napak je pri nas, v naši nomenklaturi na pretek.

Se en tak primer: na vseh zemljevidih Slovenije oz. slovenskega ozemlja beremo (v kolikor upoštevajo tudi slovenska imena) Velka ves (pri Beljaku) ter Velikovec (za nemški imeni Völkendorf oz. Völkermarkt). »Etimologi« iz druge polovice preteklega stoletja, ob času narodnega prebujanja, so iz Völkendorf napravili Velka ves, iz Völkermarkt pa Velkovec (tako je npr. zapisal že M. Cigale v znanem Wolfovem nemško-slovenskem slovarju: Velkovec, Velkovčan, adj. velkovšk), iz česar je nastal Velikovec. Vse to seveda zato, ker so v obeh imenih videli pridevnik »velik«, kar je docela napačno. Starejši ljudje, domačini, namreč še danes Velikovcu pravijo »Blekovec« oz. »Bolikovec«. »Blekovec« so rekli stari ljudje tudi na Gorenjskem; ker so v stari Avstriji precej hodili na Koroško, so ime pač poznali. Nemci so pred davnimi stoletji prevzemali slovenska imena tako, da so začetni *b* substituirali s *f* (npr. Villach = Beljak, Feistritz = = Bistrica, Friesach = Brežje, Vellach = Bela, Ferlach = Borovlje, Flattach = Blate, Verlosnitz = Brložnica, Vassach = Baše, Feffernitz = Bob(e)rnica, Faak = Bače, Fö-

bing = Bobiče, Furnitz = Brnica, Veldes = Bled, itd.); slovenski »v« pa z »v« in »w« (npr. Watschig = Vočiče, Waisach = Više, Wangenitz = Vogelnica, Weisbriach = Višprie, Werdä = Brdo, Witsch = Viča itd.). Če si ogledamo taka in podobna imena, hitro vidimo, da se je sloven. *b* spreminjal v nemški *f* in *w*, *v* pa predvsem v *w* oz. glas je v nem. ostal enak. Toda slovenski naglašeni *o* se je spremenil v nemščini navadno v *ö* (preglas!) (ali tudi v *e* pri nedosledni izgovorjavi ali pisavi): Wölltatratten, narečno Wöllau = Voljava, Förderlach = Podravlje, Förlach = Borovlje, Pöllan(d) = Poljana, Pörtschach = Poreče, Dellach, Döllach = Dole, Kötschach = Hoče itd. Namesto slovenskega »e« pa zelo redko najdemo »ö« (npr. Pöckau = Peče, vendar v nem. kor. dialektu tudi Peckach). Pa še nekaj — Nemci (v. dialektu) izgovarjajo: Völggendorf ne: Völkendorf (kakor: Ragga = Raka, Guggenberg = Kuk, Rangersdorf = Rankova vas, Pressegggen = Preseka, Riegerbach = Reka, Wiggisch = Vikoš, Goggau = Kokova itd.). V osnovi obeh imen je torej ime Boliko (= Boleslav) in pravilno bi kraja morali imenovati Bolikova ves in Bolikovec, ali vsaj Blekova ves in Blekovec (kakor imamo Blekovo vas pri Logatcu itd. — pri obravnavanju imen nekega naroda je pač vedno treba upoštevati celotno sedanje in prejšnje ozemlje tega naroda!). Toda danes sta že ustaljeni imeni Velka ves in Velkovec in jih najbrž ne bo več mogoče spreminjati. Etimološko pa so nestrokovnjaki seveda obe imeni napačno izpeljali.

Pa naj bo dovolj. Z vsem navedenim sem hotel javnosti povedati, da je prav, če jezikoslovje oz. etimologijo prepustimo jezikoslovcu, saj je ta edini pravi strokovnjak za to. Kaj bi rekli npr., če bi jezikoslovci kakorkoli posegli na področje, za katero je strokovnjak inženir? Po drugi strani pa: kaj bi se zgodilo, če bi inženir skušal z delavci opraviti kako važno delo (npr. zgraditi novo železniško progo) brez temeljitih poprejšnjih priprav, merjenj itd.? Ali če bi sodnik nekoga obsodil za umor, ne da bi poprej zbral vse možne dokaze in stvar pretehtal z vseh strani? Kako bi bilo, če bi zdravnik bolniku predpisal zdravila, ne da bi ga pregledal in ugotovil bolezen?

Ali ni prav tako nespametno, če nestrokovnjak brez temeljitega študija in raziskavanja skuša samo na podlagi podobnosti trditi, da ta ali ona beseda izvira iz druge tuje besede (imena), ne da bi za to imel le najmanjši dokaz? Etimologija je namreč tudi znanost, in to ne prav lahka!

Dušan Čop

MARIJA JALEN: SPOZNAVAJMO SLOVENSKI JEZIK (IV, V)

V letu 1962 je izšla nova jezikovna vadnica *Spoznajmo slovenski jezik* za četrty razred osnovne šole, tej je sledila 1963 še jezikovna vadnica za peti razred. Obe je napisala Marija Jalen (prvo s sodelovanjem Staneta Miheliča). Med našimi šolskimi učbeniki predstavljata knjigi prijetno novost zaradi svojevrstne obdelave snovi iz slovenskega jezika in prav tako po zunanji opremi, za katero sta poskrbeli slikarki Lidija Osterc in Marička Koren. Prosvetni delavci so sprejeli novi deli zelo toplo in zato menim, da zaslužita še podrobnejšo obdelavo.

Zunanji zgradbi jezikovnih vadic za 4. in 5. razred sta si močno podobni, ker je avtorica pri obeh uporabila iste metode. Pri bogatenju besednega zaklada in pri obravnavanju drugih nalog, ki jih predpisuje učni načrt, izhajajo vedno iz teksta. Za obravnavo snovi je izbrala dobre sestavke iz naših najboljših mladinskih književnih del, revij in listov ter iz ljudske književnosti. Razvrščeni so tako, da lahko v njih obravnavamo snov iz pravopisa, pravorečja in slovnice. Razgovorom sledijo raznovrstne in zanimive vaje v bogatenju jezikovnega zaklada. Snov je povezana z vsemi predmeti. Sestavki so izbrani tako, da zbujaajo v učencih zanimanje in jih obenem emocionalno privlačujejo. Avtorica je pazila, da niso vaje enolične in mehanične. Pri realizaciji učnega načrta jo vodijo izkušnje, doslednost in temeljitost. Pri iskanju novih izrazov je otrok prisiljen k razmišljanju. Vzporedno z bogatenjem besednega zaklada navaja otroka k opazovanju in ob tem že razvija načrt za individualno delo.

Jezikovni vadcici imata po dvajset poglavij. V vadnici za 4. razred je razdeljeno vsako poglavje na tri enote.

V prvem delu je težišče na opazovanju in bogatenju besednega zaklada.

Drugi del je namenjen obravnavi poglavja iz slovnice, osnova za delo pa je spet nov berilni sestavek. Tak način obdelave snovi se mi zdi zelo dober, zahteva pa tu tudi učni načrt, ki pravi: »Jezikovne pojave moramo opazovati in ugotavljati le v zaokroženem smiselnem besedilu, ne samo v stavkih ali besedah. Res sicer posamezni glasovi